

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-128>

УДК 377.35:378

РОЛЬ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЗА УМОВ ВІЙНИ

THE ROLE OF DUAL EDUCATION IN THE FORMATION OF HUMAN CAPITAL IN WAR CONDITIONS

Андрейченко Андрій Вадимовичдоктор економічних наук, професор,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1854-9099>**Шикіна Ольга Володимирівна**кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5294-3367>**Кузнєцова Оксана Вікторівна**аспірантка,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0574-2302>**Andreichenko Andrii, Shykina Olga, Kuznietsova Oksana**

Odesa National Economic University

У статті досліджено роль дуальної освіти у збереженні та розвитку людського капіталу в Україні в умовах війни. Система освіти стикається з масштабними викликами: руйнування інфраструктури, вимушена міграція населення, цифровий розрив, психологічні травми. У таких умовах дуальна освіта виступає ефективним інструментом поєднання академічного навчання з практичною підготовкою, що сприяє професіоналізації молоді, швидшому входженню на ринок праці та відновленню економіки. Проаналізовано міжнародний досвід (Німеччина, OECD), національні аналітичні звіти (CEDOS, ЮНЕСКО, Світовий банк) та практику впровадження дуальної моделі в Україні, зокрема в Одеському національному економічному університеті. Виявлено, що дуальна освіта позитивно впливає на конкурентоспроможність випускників, сприяє соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб та підвищує роль бізнесу в підготовці кадрів. Запропоновано напрями розвитку: розширення партнерств між ЗВО та роботодавцями, інвестиції у цифрову інфраструктуру, інтеграція психологічної підтримки та впровадження короткострокових програм для ВПО. Отримані результати підтверджують потенціал дуальної освіти як стратегічного інструменту формування людського капіталу в умовах кризи та відновлення.

Ключові слова: дуальна освіта, людський капітал, внутрішньо переміщені особи, післявоєнне відновлення, партнерство освіти і бізнесу.

This article explores the critical function of dual education in preserving and developing human capital during wartime in Ukraine. Amid large-scale disruptions to educational infrastructure, forced migration of students and faculty, and increased social and economic instability, the education system faces unprecedented challenges. The war has significantly intensified the need for adaptable, practice-oriented learning models that can ensure continuity and relevance in higher education, especially in vocational and professional training. Drawing upon international studies and national experiences, the article highlights dual education as a dynamic and flexible approach that integrates academic learning with workplace training. The dual model, already proven in stable economies such as Germany, is being re-evaluated in Ukraine's volatile context as a solution for rapid economic recovery, social reintegration of displaced persons, and reduction of youth unemployment. Based on reports by institutions such as UNESCO, OECD, CEDOS, and the World Bank, the study affirms that dual education enhances professional competencies, fosters early labor market entry, and increases resilience of the socio-economic system. It also provides a means of resocialization for internally displaced persons (IDPs), veterans, and war-affected youth. Through a case study of Odesa National Economic University (ONEU), the article analyzes the implementation of dual higher education programs and short-term vocational retraining courses such as "Coffee Startup," which

combines classroom instruction with hands-on experience in cooperation with local businesses. The findings illustrate how such models facilitate entrepreneurial thinking, workforce readiness, and personal empowerment under crisis conditions. The paper concludes with policy recommendations for expanding dual education partnerships, investing in digital infrastructure, and integrating psychological support services into educational programs. These strategies are seen as critical to safeguarding the long-term development of Ukraine's human capital and building an adaptive education system aligned with labor market needs in times of war and recovery.

Keywords: dual education, human capital, internally displaced persons, post-war reconstruction, partnership between education and business.

Постановка проблеми. Підвищення ролі людського капіталу в умовах війни стає визначальним чинником стабільності, економічної стійкості та майбутнього відновлення України. Освіта, як ключова сфера формування людського капіталу, опинилася перед серйозними викликами: порушення освітнього процесу через воєнні дії, вимушене переміщення здобувачів і викладачів, відтік кадрів за кордон, брак ресурсів та адаптація до нових реалій дистанційного і гібридного навчання.

Особливого значення в цьому контексті набуває дуальна форма освіти, яка передбачає поєднання академічного навчання з практичною підготовкою на підприємствах. У сучасних умовах це не лише засіб підвищення конкурентоспроможності випускників, а й ефективний інструмент адаптації молоді до викликів реального ринку праці.

У контексті війни актуальності набули дослідження гнучкої перебудови змісту освітніх програм, короткострокової сертифікованої підготовки, ролі бізнесу як активного учасника освітнього процесу та використання дуальної моделі для ресоціалізації ВПО та ветеранів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ролі дуальної освіти в умовах війни активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Зокрема, у звіті Інституту німецької економіки (Institut der deutschen Wirtschaft, 2023) висвітлено досвід впровадження елементів німецької моделі дуальної професійної освіти в Україні. Автори наголошують, що в умовах війни дуальна освіта забезпечує не лише актуалізацію професійних навичок, але й стабілізує освітню систему через тісну інтеграцію з ринком праці [1].

У статті Davlikanova та Rayter (2017) аналізується економічна доцільність запровадження дуальної освіти у вищих навчальних закладах України. Дослідники стверджують, що дана модель дозволяє створити ефективний механізм підготовки кадрів у відповідності до запитів роботодавців, що особливо важливо в умовах постконфліктного відновлення [2].

Питання мобілізації та розвитку людського капіталу серед внутрішньо переміщених осіб та біженців з України розглянуто у звіті OECD (2023). Автори акцентують на важливості розбудови інклюзивних освітніх механізмів, зокрема дуальної освіти, як засобу забезпечення економічної активності та соціальної згуртованості [3].

Аналіз останніх наукових публікацій демонструє зростання інтересу до дуальної освіти як ефективного інструменту формування людського капіталу в умовах кризи. Здебільшого дослідники сходяться на думці, що поєднання академічного навчання з практичним досвідом не лише підвищує конкурентоспроможність випускників, але й сприяє загальній стійкості соціо-економічної системи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ролі дуальної освіти у збереженні та розвитку людського капіталу в Україні за умов війни, аналіз її потенціалу як інноваційного інструменту інтеграції молоді в ринок праці, а також маркетингової складової цих освітніх процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах війни та кризових ситуаціях освіта стикається з викликами, які істотно ускладнюють її ефективне функціонування. У дослідженні ЮНЕСКО (2023) акцентують увагу на тому, що в кризових ситуаціях освіта відіграє критичну роль не лише у збереженні людського капіталу, але й у підтримці соціальної стабільності та згуртованості громад. Заклади освіти стають центрами соціальної інтеграції, психологічної підтримки та місцями відновлення нормальності повсякденного життя. Однак ефективність цих функцій залежить від готовності освітніх установ до адаптивних змін і співпраці з державними органами та громадськими організаціями [4].

Дуальна освіта розглядається як ефективний механізм формування якісного людського капіталу в умовах нестабільності, зокрема війни. Вона забезпечує інтеграцію теоретичних знань з практичними навичками, що є критично важливим для швидкого відновлення економіки та забезпечення зайнятості

молоді. Наукові дослідження свідчать, що дуальна освіта сприяє зниженню рівня безробіття серед молоді, підвищує рівень її професійних компетенцій та адаптивності до кризових умов [1; 3].

В Україні актуальність дуальної освіти значно зросла після початку повномасштабного вторгнення. За даними CEDOS, проблема доступності та якості освіти стала особливо гострою через руйнування освітньої інфраструктури, вимушену міграцію населення та загальну соціально-економічну нестабільність. У цьому контексті дуальна освіта є інструментом, який здатний забезпечити ефективну підготовку кадрів, враховуючи реальні потреби ринку праці в умовах війни та післявоєнного відновлення [5].

Сучасний український бізнес поступово змінює своє ставлення до формування кадрової політики свого підприємства зокрема та регіону загалом, розуміючи, що потрібно самим навчати та готувати кадри для власного підприємства.

Враховуючи зазначені тренди, виникає потреба у підготовці фахівців, які б на момент закінчення ЗВО мали більший практичний внутрішній досвід, вищу лояльність до свого роботодавця, розуміли зв'язок змісту та форм навчання.

Дуальна форма навчання істотно характеризується підвищеною практичною спрямованістю. Завдяки різноманітній професійній діяльності, здобувачі мають можливість навчитися практично, застосовувати та розширювати свої теоретичні знання. Водночас залученість до процесів суб'єкта господарювання дозволяє в реальних умовах ознайомитися зі сферою їх діяльності.

Здобувачі поступово вводяться в середовище професійної діяльності та вчаться застосовувати теоретичні знання та навички, отримані під час навчання, у практичній діяльності роботодавця. Водночас вони розвивають професійну ідентичність, знайомлячись з майбутньою професією, з ключовими робочими операціями у своїй спеціалізованій галузі та з різними аспектами спілкування всередині суб'єкта господарювання.

Завдяки співпраці між державним і приватним середовищем, між академічним середовищем і суб'єктами господарювання можна модернізувати освітню систему [6].

З 2021 року в Одеському національному економічному університеті (далі – ОНЕУ) реалізується проект «Інтеграція дуальної вищої освіти в Молдові та Україні» від COOPERA.

У ході реалізації проекту було обрано дві спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» та 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» щодо розробки та впровадження дуальної моделі вищої освіти [7].

В ОНЕУ запроваджено елементи дуальної форми навчання з огляду на її принципові властивості:

- гнучкість (можливість поєднання теоретичного навчання всіх здобувачів освіти денної форми),
- адаптивність (навчальні плани денної та дуальної форм навчання максимально наближені один до одного)
- автономність (забезпечення автономності структурного підрозділу у виборі форм та методів навчання).

Зараз університет співпрацює з ПАТ «Банк Восток», ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк», АТ «Сенс Банк», ПАТ «Укрсиббанк». Стейкхолдери-роботодавці надали високу оцінку змісту освітніх програм кафедри та підготовці випускників. Водночас серед проблем було зазначено кадровий голод у банках. Вирішенню цієї проблеми сприятиме працевлаштування здобувачів та здобуття вищої освіти з елементами запровадження дуальної форми [7].

Цілями підготовки студентів за дуальною формою навчання в ОНЕУ є такі:

1. Вироблення засад політики ЗВО щодо підвищення якості практичної підготовки фахівців на основі дуальної форми здобуття освіти з одночасним збереженням академічної складової вищої освіти.
2. Забезпечення національної економіки кваліфікованими фахівцями на засадах формування тріади «Університет – Суб'єкт господарювання – Студент», що сприятиме зміцненню зв'язків зі стейкхолдерами та підвищенню ролі роботодавців у формуванні освітніх програм.

3. Підвищення конкурентоспроможності випускників ЗВО на ринку праці шляхом підсилення їх практичної підготовки, скорочення періоду адаптації та зміцнення мотивації й розуміння вимог до професійної діяльності [8].

Додатковими завданнями реалізації дуальної форми навчання є:

- зміцнення теоретичних навичок, якими володіють здобувачі в галузях навчання в реальному середовищі суб'єкта господарювання/установи;

- накопичення нових знань і навичок, визначених діяльністю, пов'язаною з професійною підготовкою;
- підвищення і заохочення професійних навичок в областях навчання шляхом їх практичної перевірки;
- стимулювання творчості та інновацій, адаптація до нових умов на ринку праці;
- діяльність в реальних умовах на суб'єкті господарювання;
- вирішення прикладних і дослідницьких завдань, характерних для галузі;
- інтеграція в команди, які здійснюють діяльність, характерну для галузі;
- знайомство з посадовими обов'язками, що характеризуються встановленими термінами, процесами навчання та оцінкою рівня якості;
- досягнення відповідності між знаннями, отриманими в закладі освіти, реальним вимогам на роботі;
- розвиток навичок спілкування з членами команди на суб'єкті господарювання;
- підвищення працездатності;
- більша економічна ефективність;
- забезпечення кваліфікованою робочою силою відповідно до вимог ринку праці;
- забезпечення можливості працевлаштування після закінчення навчання;
- забезпечення умов для набуття та розвитку професійних навичок;
- підвищення сумісності та безперервності між вимогами професійного світу та початковою підготовкою здобувачів університетів;
- краща соціальна інтеграція молоді, забезпечення умов вільного розвитку особистості для соціальної інтеграції.

Також з 2023 року на базі ОНЕУ успішно реалізується ініціатива команди викладачів та партнерів, спрямована на розвиток короткострокових програм для перекваліфікації внутрішньо переміщених осіб, що поєднують освітній і практичний компоненти в рамках дуальної моделі.

Однією з флагманських програм стала сертифікована навчальна програма «Кавовий стартап – від ідеї до успіху» (обсягом 30 годин), яка орієнтована на здобуття професії бариста. Навчання здійснюється за дуальною схемою: теоретичні заняття проводяться в університеті, а практична частина – у партнерській кавовій мережі «Смажимо каву в Одесі». Станом на весну 2025 року завершили навчання вже шість груп, а 98 слухачів отримали сертифікати бариста та реальну

можливість працевлаштування за новим фахом. Програма виявилася особливо затребуваною серед тимчасово переміщених осіб, адже сприяє не лише професійній реабілітації, а й соціальній інтеграції учасників.

На основі здобутого досвіду в 2025 році в ОНЕУ було ініційовано розробку вибіркової навчальної дисципліни «Кавовий стартап» для здобувачів спеціальності «Готельно-ресторанна справа». Інноваційність цієї дисципліни полягає у її проектному форматі: здобувачі 3 курсу об'єднуються в міждисциплінарні команди для створення власної моделі кав'ярні – від опанування навичок приготування кавових напоїв до розробки бізнес-плану з фінансовими розрахунками, дизайном концепції закладу та комунікаційною стратегією просування.

Попит на дисципліну підтверджує її актуальність: уже на перший набір зареєструвалося понад 120 здобувачів. Це свідчить про високий рівень мотивації до практикоорієнтованого навчання та потребу студентської молоді в отриманні підприємницьких компетентностей. Дисципліна сприяє розвитку підприємницького мислення, ініціативності, співпраці з реальним бізнесом і формуванню особистого бренду здобувача на ринку праці.

Таким чином, проєкт «Кавовий стартап» в ОНЕУ є прикладом ефективної інтеграції освітніх і економічних процесів в межах дуальної моделі навчання, з орієнтацією на соціальну адаптацію, самозайнятість і формування сучасних професійних траєкторій.

Варто відзначити, що інноваційність реалізованої моделі дуальної освіти у сфері готельно-ресторанного та туристичного бізнесу полягає у впровадженні проектно-орієнтованого підходу до організації освітнього процесу. Така методологія не лише забезпечує міждисциплінарну інтеграцію змісту навчання, але й створює умови для формування підприємницьких компетентностей у студентської молоді.

Проектна форма навчання в контексті дуальної освіти сприяє розвитку креативного мислення, навичок командної роботи, стратегічної комунікації, здатності до вирішення нестандартних ситуацій, а також критичного аналізу бізнес-процесів. Саме ці навички визнаються ключовими у сучасному підприємництві середовищі, особливо в умовах нестабільного ринку та високої конкуренції в сервісних галузях.

Крім того, колаборації здобувачів із реальними підприємцями та залучення до ство-

рення власних бізнес-моделей формує в них практичне уявлення про виклики підприємницької діяльності, знижує рівень тривожності перед самозайнятістю та підвищує загальну впевненість у власних професійних силах.

На основі аналізу академічної літератури та міжнародного досвіду, пропонуємо такі рекомендації для реалізації дуальної освіти в Україні в умовах війни.

Необхідно впроваджувати розвиток партнерств між закладами освіти та підприємствами. Важливим є залучення роботодавців до створення освітніх програм, що відповідатимуть реальним потребам ринку праці. Зарубіжний досвід, зокрема Німеччини, демонструє ефективність такої співпраці у формуванні конкурентоспроможного людського.

В умовах війни заклади освіти повинні забезпечити здобувачів необхідними ресурсами для дистанційного навчання та практичної підготовки. Інвестиції у цифрову інфраструктуру, доступ до інтернету та забезпечення гаджетами сприятимуть зменшенню цифрового розриву [9]. Цифровий розрив, особливо в сільських та прифронтових територіях, суттєво поглиблює освітні нерівності. Вирішення цієї проблеми потребує значних інвестицій у цифрову інфраструктуру, забезпечення учнів і викладачів необхідною технікою та навчання педагогів сучасним методам дистанційного навчання.

Інтеграція програм психологічної підтримки в освітній процес є необхідною умовою для зниження негативних наслідків психологічних травм учнів та здобувачів, що виникають через війну [10].

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, дуальна освіта за умов війни може стати ключовим чинником формування якісного людського капіталу, сприяючи відновленню економічного потенціалу країни та забезпечуючи її стійкість у довгостроковій перспективі. Її сила в адаптивності, гнучкості, наближеності до реального ринку праці. Вона створює нову якість освіти, орієнтовану на результат, і водночас виконує соціальну функцію, такі як підтримка мобільного населення, ресоціалізація, зниження безробіття.

Університети отримують інструмент маркетингового оновлення та підвищення репутаційної ваги. Для здобувачів це шлях до ранньої професіоналізації, фінансової незалежності, реалізації в підприємництві.

Перспективними напрямками подальших досліджень можна виділити розробку індикаторів ефективності короткострокових дуальних програм, вивчення взаємозв'язку між дуальною освітою та зростанням регіональної зайнятості, створення системи оцінювання освітнього капіталу ВПО та інтеграцію дуальних ініціатив у національні програми відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Institut der deutschen Wirtschaft. (2023). Promoting VET by implementing a "dual system" in Ukraine. URL: <https://d-nb.info/1297118855/34> (дата звернення: 12.05.2025).
2. Davlikanova, O., & Rayter, G. (2017). Introduction of dual education in Ukrainian higher educational establishments and approaches to estimation of its economic benefits. URL: <https://www.researchgate.net/publication/360935960> (дата звернення: 14.05.2025).
3. OECD. (2023). Strengthening the human capital of forcibly displaced persons in and from Ukraine. URL: https://www.oecd.org/en/publications/strengthening-the-human-capital-of-forcibly-displaced-persons-in-and-from-ukraine_9afedf7c-en.html (дата звернення: 12.05.2025).
4. What you need to know about education in emergencies. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/emergencies/education/need-know> (дата звернення: 16.05.2025).
5. Війна та освіта: рік повномасштабного вторгнення. CEDOS. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-saved_overview-report-2022-web.pdf (дата звернення: 27.05.2025).
6. Шикіна О., Кузнєцова О. (2025). Сучасний стан, чинники та умови розвитку дуальної освіти України. *Економіка та суспільство*, (71). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-27> (дата звернення: 27.05.2025).
7. Шикіна, О. В., Павлоцький, В. Я., Дикий, П. Д., & Кузнєцова, О. В. (2025). Інтеграція дуальної вищої освіти на базі Одеського національного економічного університету. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (14). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14849338> (дата звернення: 27.05.2025).
8. Андрейченко А. В., Грінченко Р. В., Жердецька Л. В. Передумови, проблеми та перспективи впровадження дуальної освіти в навчальний процес. *Вісник соціально-економічних досліджень* 2023. Вип. 3–4. № 86–87. С. 135–148. URL: <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2023/86-87/> (дата звернення: 28.05.2025).
9. World Bank. (2022). Education: Impact of the War in Ukraine. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945306202211104/pdf/P1775870809f1d04d0844c0e7042abf0eb5.pdf> (дата звернення: 19.05.2025).

10. UNICEF (2023). War in Ukraine pushes generation of children to the brink, warns UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef> (дата звернення: 18.05.2025).

REFERENCES:

1. Institut der deutschen Wirtschaft. (2023). Promoting VET by implementing a "dual system" in Ukraine. Available at: <https://d-nb.info/1297118855/34> (accessed May 12, 2025).
2. Davlikanova, O., & Rayter, G. (2017). Introduction of dual education in Ukrainian higher educational establishments and approaches to estimation of its economic benefits. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/360935960> (accessed May 14, 2025).
3. OECD. (2023). Strengthening the human capital of forcibly displaced persons in and from Ukraine. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/strengthening-the-human-capital-of-forcibly-displaced-persons-in-and-from-ukraine_9afedf7c-en.html (accessed May 12, 2025).
4. What you need to know about education in emergencies. UNESCO. Available at: <https://www.unesco.org/en/emergencies/education/need-know> (accessed May 16, 2025).
5. CEDOS. (2023). *Viina ta osvita: rik povnomasshtabnoho vtorhnennia* [War and Education: One Year of Full-Scale Invasion]. Available at: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-saved_overview-report-2022-web.pdf (accessed May 27, 2025).
6. Shykina O., Kuznetsova O. (2025). Suchasnyi stan, chynnyky ta umovy rozvytku dualnoi osvity Ukrainy [Current state, factors, and conditions for the development of dual education in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-27> (accessed May 27, 2025).
7. Shykina O.V., Pavlotskyi V.Ya., Dykyi P.D., Kuznetsova O.V. (2025). Intehratsiia dualnoi vyshchoi osvity na bazi Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu [Integration of dual higher education at Odesa National Economic University]. *Pedahohichna akademiia: naukovy zapysky*, (14). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14849338> (accessed May 27, 2025).
8. Andreichenko, A. V., Hrinchenko, R. V., & Zherdetska, L. V. (2023). Peredumovy, problemy ta perspektyvy vprovadzhennia dualnoi osvity v navchalnyi protses [Prerequisites, problems and prospects of implementing dual education into the educational process]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of Socio-Economic Research*, (3–4), 86–87, 135–148. Available at: <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2023/86-87/> (accessed May 28, 2025).
9. World Bank. (2022). Education: Impact of the War in Ukraine. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945306202211104/pdf/P1775870809f1d04d0844c0e7042abf0eb5.pdf> (accessed May 19, 2025).
10. UNICEF (2023). War in Ukraine pushes generation of children to the brink, warns UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef> (accessed May 18, 2025).